

Йеромонах ПАВЕЛ СТЕФАНОВ

НЕИЗВЕСТЕН ПРЕПИС ОТ 1604 г. НА СРЕДЕЦКАТА СЛУЖБА НА ИВАН РИЛСКИ

I

През 1604 г. в с. Требово до гр. Яйце в Западна Босна — област, незасегната от масовата ислямизация през XV—XVI в.¹ — един свещеник пише Служебен миней за август. Поради липса на запазени сведения не е известно дали той е създал и останалите минеи от годишния кръг. Въпреки че по инерция се нарича „многогрешен“, йереят съзнава културната си мисия и изписва името си Богдан в изпълнената със самочувствие форма Богомдан. Паметникът съдържа 147 листа хартия с размери 295 на 200 мм. Езиковата редакция е сръбска, а правописът — ресавски. Приписката на писача е публикувана непълно и с някои грешки от Л. Стоянович². Тук я предаваме точно според оригинала (л. 147):³ Сѣла съвършителю бѣ аминѣ. двѣа си кѣрїе. писа сїе мѣчнїкъ. много грѣшникъ въ сѣннопрѣзвїтїхъ богѣдѣ. въ лѣто 7 тїсїцїно, рї б. на тревовѣ. въ вакѣе бли^а гра^а іанца. тога въхѣ многе раты въ персї і вгѣд. Под тази приписка е нанесена следната бележка:⁴ Гнїѣнничка лѣ, 7 рї б (1628 г.). По-късно книгата попада в манастира Грабовац в Будимската епархия⁵, за което се съди по друга бележка на л. 147б:⁶ +Сїи мѣсїникъ. мїца аѣста. манастира гравовца. пописѣ. мїца. а. в. , а. х. ч. д. (2 август 1694 г.)⁴. Стоянович твърди, че е видял ръкописа в Хоповския манастир. Днес този паметник се пази в Музея на Сръбската православна църква в Белград под № 32. Споменат е в един опис⁵, но като цяло не е изследван и обнародван.

От богослужебните последования, включени в Минея, най-голям интерес предизвиква средецката служба на Иван Рилски (18 август). Тук тя е в състав: три стихирѣ на Господи възвах, слава, тропар, канон на втори глас със седален и кондак, светилен, слава на стиховните. В това съобщение публикуваме в приложение службата в преписа от 1604 г. с

разночетения под черта от Зографския миней от XIII в. в сбирката на Григорович № 5 (съкр. Г р и г.), рилския сборник № 1/26 от XV в. (съкр. Р и л.)⁶, Драгановия миней от XIII в. в Зографския манастир № 55 и в ГПБ — Санкт Петербург № Q.n.I. 40 (съкр. Д р а г.)⁷, зографския Общ миней № 109 от XIV в. (съкр. З о г р.)⁸ и скопския миней от 1451 г. в ЦИАИ — София № 489 (съкр. С к о п.)⁹. Преди текста извършваме за първи път изчерпателен анализ на неговите библейски топоси, парадигми и алюзии, като също ги посочваме в житията и службите на Иван Рилски и други български светци и цитираме най-нова библиография. Този анализ дава основания за някои неочаквани изводи, на които е посветена заключителната част на изследването.

II

Стихири на „Господи възвах“

1) Фразата за „възпитаването в пустинята“ е заета от Евангелието на Лука (1:80), където се казва, че Йоан Кръстител останал да живее в пустинята до явяването си на Израила. Според Протоевангелието от Яков¹⁰ Йоан Кръстител е отнесен в планина от майка си, за да не бъде убит. Оттук тази идея попада в химнографията и иконографията. Представата за „злачни пасбища“ край „тихи води“ произхожда от житието на Георги Скилица¹¹ и канона на Скилица (4. песен, 3. тропар)¹². Те се базират на Псалом 22:2, известен на средновековните българи най-вече от частната служба, която се чете преди всяко причастие. Идеята за рая като пасище косвено е разработена в образа на Добрия пастир — Христос (Йоан 10:9)¹³. Едем е името на земния рай (Бит. 2:8, 10; Йез. 28:13; 31:16).

2) Тази стихира си служи с алегоричния инвентар на Скилицовото житие. Според него св. Иван захвърля дрехата си под предлог, че първосъздаденият (Адам) е направен гол и се облича в кожу¹⁴. Срв. богородичния към 5. песен в канона на Скилица¹⁵. След извършването на първородния грях Адам и Ева внезапно осъзнават, че са голи. Тогава Творецът ги облича в кожени дрехи (Бит. 3:21). Пряка антитеза на това костюмиране, свързано с падението, е украсяването в „сватбарска премяна“ на поканените на царската сватба според притчата на Христос (Мат. 22:11-12). Светли дрехи в Библията се носят в знак на радост или святост (Екл. 9:8; Ис. 3:22; Деян. 10:30; Откр. 115:6; 19:8), а насилственото обличане на Исус от Ирод в светла одежда е равностойно на гавра (Лука 23:11).

3) Минаването „през огън и вода“ е древна алегория за върховно изпитание, включена и в Писанието (Пс. 65:12; Ис. 43:2). Тук вероятно е търсено противопоставяне на разказа за изцеления от Христос бесноват момък, който по новолуние пада в огън и вода (Мат. 17:15). На топосния бином „огън-вода“ в стихирата съответства двойката „зима (студ) — горещина“ в 3. тропар на 8. песен в канона на Скилица¹⁶ и в Завета на Иван

Рилски¹⁷. Неин извор е оплакването на Яков в Бит. 31:40. Фигуративно полюсите на студа и горещината са синоними с бинарните опозиции преданост — предателство (Йоан 18:18) или вяра — неверие (Откр. 3:15-16)¹⁸. Когато повествува за болестта си, Скилица също пише за „зима“ и „огън“¹⁹. Същият температурен трафарет се прилага и в Народното житие на Прохор Пшински²⁰. Като цяло тази стихира отразява духа на възхвалата за претърпелите „озлобление“ старозаветни праведници, които не приживе, а „сега“ получават Божието утешение (Евр. 11:37-40).

Слава. В службата на 18 август (Скопски миней, 1451 г.) и 19 октомври (Драганов миней, XIII в.) това песнопение е поставено на първо място сред стихирите на Господи възвах²¹. „Възсияването“ на праведниците като духовни слънца се предрича от Исус (Мат. 13:43). Бог нарича Себе Си „ревнител“ в Стария завет (Изм. 20:5; 34:14; Наум 1:2), а в Новия завет „ревнители“ се наричат и светците (Деян, 22:3; 1 Пет. 3:13; Гал. 1:14). За ревност в постничество и пустинно възпитание на св. Иван се споменава в 1. тропар на 5. песен от канона на Скилица²², а призив за неговото възхваляване се съдържа в 1. тропар на 1. песен²³. На много места в Библията образът на светилника символизира чистотата на вярата и молитвата²⁴. Самият Христос назовава Йоан Кръстител горящ и светец светилник (Йоан 5:35). Скилица в житието си също напомня евангелския символ за свещта, запалена върху светилник²⁵. Срв. свѣтлѣнникъ пѣстыннѣ в канона на Скилица (2 светилен)²⁶. Човешката слава носи епитета „велика“ в Пс. 20:6 и 137:5, но „явяването в слава“ е заимствано от терминологията на Новия завет. Христос се явява в слава след първото си чудо в Кана Галилейска (Йоан 2:11), а при Преображението Му се явяват в слава Мойсей и Илия (Лука 9:31; срв. Рим. 9:23). Апостол Павел предрича, че християните ще се явят в слава след второто пришествие (Кол. 3:4)²⁷. Някои напразно смятат, че изразът къ наши дѣнь яви се отнася стихирата към най-стария слой на химнографските творби за Иван Рилски.

Богородичен. Позовава се на Пс. 44:15-16. В Скопския миней е сложен след славата на стиховните стихирѣ във великата вечерня²⁸.

Тропар. Покаянію основаніе е алюзия за първия проповедник на покаянието — Йоан Кръстител (Мат. 3:2, 8, 11; Марк 1:15). Терминът „умиление“ се среща само веднъж в Библията. Той се съдържа в известното пророчество на Захария за риданието и скръбта на евреите по разпнатия „единороден син“ (12:10). За духовно утешение, следствие от Божията милост или откровение, често се говори в Псалтира и Новия завет. Идеята за духовното усъвършенстване на „новия човек“ е разработена от ап. Павел в посланието му до ефесяните (4:12-13). Животът на Иван Рилски е наречен по-нататък „ангелски“ по модела на Йоан Кръстител, който е сравняван с ангел (Мал. 3:1; Мат. 11:10; Марк 1:2; Лука 7:27) и от XI в. се рисува с крила²⁹. Съчетанието „пост и молитва“ се използва от Христос

(Мат. 17:21) и Павел (1 Кор. 7:5), а молитвата се свързва със сълзи в посланието до евреите (5:7; 12:17). Животът на св. Иван се уподобява на живота на ангелите в канона на Скилица (1. тропар на 1. песен; 1. тропар на 5. песен)³⁰.

КАНОН, 1. песен, 1. тропар. Ползван е 2. тропар на 6. песен от канона на Скилица³¹. Тук се търси контраст между духовната светлина на светеца и греховната тъмнина на автора. Бог се разкрива като вечно битие още на Мойсей (Изм. 3:14), но определението „присносъщен“ е заимствано от пророк Данаил (4:31; 6:26). Йоан Богослов нарича Бога „светлина“ (1 Йоан 1:5), а Исус се обявява за „светлина на света“ (Йоан 8:12; 9:5). Идеята за отобразяването на божествената светлина от ангелските чинове е разработена най-пълно от Псевдо-Дионисий Ареопагит (V–VI в.) в съчинението му „За небесната йерархия“. Само посланието до римляните говори за омрачение на сърцето (2:21).

2. тропар. Изграден е върху смисловия контрапункт между духовното и плътското „желание“³². Непосредствен извор е житието на Скилица: „и затвори чувствените двери към житейските похоти“³³. В канона на Скилица светецът се облажава, че отхвърлил светското пожелание (2. тропар на 6. песен) и изоставил пожеланието (2. тропар на 8. песен)³⁴. Представата за затварянето на вратата на сетивата произхожда от наставлението на Христос да се влиза в „скришната стая“ и да се заключва вратата при молитва (Мат. 6:6). Характерният за аскетиката термин „подвиг“ е въведен от ап. Павел.

3. тропар. Житието на Скилица настоява, че Иван доброволно се превърнал в божии съсъд³⁵, а тук се подчертава, че Бог го сторил такъв. В Новия завет „съсъд“ се нарича не само тялото на човека, но и целият човек в неговото психофизическо единство. Бог благославя утробата (Бит. 49:25), призовава от утробата (Пс. 21:11; Ис. 49:1), укрепява от утробата (Пс. 70:6). С освещаването от утроба в тропара е търсен паралел с предсказанието на ангела за раждането на Йоан Предтеча от утробата на възрастната Елисавета (Лука 1:13). Божият страх се смята от старозаветните автори и ап. Павел за основна добродетел и „начало на премъдростта“ (Пс. 110:10; Прит. 1:7; 9:10), но ап. Йоан напомня, че „в страха има мъка“ (1 Йоан 4:18). По дух този тропар е сроден с 3. тропар от 3. песен в канона на Скилица, където се казва, че св. Иван от младини украсил ума си със Соломоновата старост³⁶.

Богородичен. Има христологично съдържание. Богочовекът Христос съчетава в едно лице две естества. В богородичния на 7. песен от канона на Скилица се споменава за „смешение“ на естествата в Христос чрез Богородица, което от православно гледище е чисто монофизитство, т.е. ерес³⁷.

3. песен, 1. тропар. Духовното бодърстване означава да не се дава

„дрямка на веждите” (Пс. 131:4; Прит. 6:4). Тази идея е изразена още по-конкретно в 3. тропар на 6. песен от канона на Скилица³⁸. Прословутият израз „суета на суетите, всичко е суета” е създаден от Еклисиаст (1:2; 12:8). Похвалата, че отшелникът отхвърлил светската любов, стои най-близо до препоръката на ап. Павел в посланието до Тит (2:12) да се отхвърлят светските похоти. Клишето за раздаването на богатството на бедните попада тук от житието на Скилица³⁹. То има евангелска подкладка. Христос увещава богат момък да продаде имотите си и да раздаде средствата на сиромасите срещу съкровище на небето (Мат. 19:21). В тропара богатството на св. Иван се нарича „некрадомое” като алюзия за вечното съкровище, което „крадци не подкопават и не крадат” (Мат. 6:20)⁴⁰.

2. *тропар*. Перифразира изречение от гл. 2 на житието от Скилица: „Беше смятан за непотребен... и безчестен в бащиния си дом”⁴¹. Заповедта на Христос за подражаване на неговото смирение и кротост е налице в Мат. 11:29. А мълчанието, в което рилският пустинник прекарал живота си като „непотребен и безчестен”, напомня за мълчанието като наказание на Захария, бащата на Йоан Кръстител (Лука 1:20, 22, 64). Нито едно от житията на Иван Рилски не твърди, че той мълчал през целия си живот. Само в житието на Скилица се казва, че св. Иван живял „в мълчание и простота..., в най-голямо мълчание”⁴². В житието от Патриарх Евтимий се отбелязва единствено мълчанието на светеца, когато е оскърбяван от брат си⁴³. Гонението на Иван Рилски от неговите съселяни се подчертава силно в Народното житие и фолклорните легенди⁴⁴. Всъщност този мотив се основава върху прототипа на неприемането на Христос от неговите съграждани в Назарет (Лука 4:22-30). Спасителят облажава онези, които ще бъдат похулени и изгонени заради Неговото име и учение (Мат. 5:10-11; Лука 6:22-23).

3. *тропар*. Тук се крият реминисценции от Пс. 120:1 („Подигам очи към планините, откъдето ще ми помощ дойде”) и 3:4 („Той ме чува от светата си планина”). Възвеличаването на Иван Рилски чрез чудеса отглася възвеличаването на Елисавета, майката на Йоан Кръстител, чрез чудотворно раждане в старост (Лука 1:58). В канона на Скилица (2. тропар на 3. песен) получаването на благодат върху планина се свързва с Мойсей⁴⁵, а Димитър Кантакузин в житието си сравнява Мойсей с Иван Рилски⁴⁶.

Богородичен. Изграден е върху перифраза на Пс. 44:11, използвана и в богородичния на 9. песен от канона на Скилица⁴⁷. Според иконографските наръчници цар Давид държи свитък с този текст в сцената Благовещение, рисувана задължително върху царските двери на иконостаса⁴⁸.

Седален. Тук са вплетени мотиви от 1. тропар на 3. песен и 2. тропар на 9. песен от канона на Скилица⁴⁹. Източникът на израза „приемане на благодат” е евангелието от Йоан (1:16), а благоугаждането на Бога се

препоръчва в Ефес. 5:10, Рим. 12:1, Фил. 4:18, Евр. 12:28. Под явяване след смъртта се разбира нетлението на мощите на Иван Рилски.

4. *песен, 1. тропар.* Визира се призоваването на Аврам от Харан в Ханаанската земя (Бит. 12:1-5)⁵⁰, чиято аналогия е бягството на Иван Рилски от Скрино и заселването му в Рилската пустиня. Сравнението се среща и в канона на Скилица (3. тропар на 1. песен)⁵¹, житията на Скилица⁵², откъдето е взето в нашата служба, Патриарх Евтимий⁵³ и Димитър Кантакузин⁵⁴. От друга страна, дъбравата Мамре, в която се установява Аврам (Бит. 13:18), напомня за големия дъб до Скрино, където Иван се разделя с роднините си според Народното житие⁵⁵.

2. *тропар.* Терминологията е заета от Пс. 118:105 („Твое слово е светило за нозе ми“)⁵⁶ и 36:6 („И ще изведе като светлина твоята правда и твоята справедливост — като пладнина“). Не е изключена и асоциация с блясането на небесна светлина „около пладнe“ в сцената с обръщането на Павел (Деян. 22:6) или в Преображението на Христос (Мат. 17:2).

3. *тропар.* Тук е заимствано буквално от Скилица, който пише: „Захвърли дрехата си..., облече се в кожата, който означаваше умъртвяване на страстите“⁵⁷. Терминът „дебелство“ се намира в богородичния на 5. песен от канона на Скилица⁵⁸. С основния си топос — контраста между кожените дрехи на Адам и Иван Рилски — този тропар повтаря 2-та стихира на Господи възвах.

Богородичен. Ако се приеме, че е оригинална българска творба, нейният автор сигурно се насочва към образа на скъпоценния гълъб, подбуден от Народното житие: „Започна да лети духом по въздуха... сякаш гълъб златогръд“⁵⁹. Димитрий Буланин не подозира, че топосът идва от Библията, и смята, че тук гълъбът символизира душата на светеца⁶⁰. В Пс. 67:14 Давид сравнява сънародниците си с „гълъбица, чиито криле са покрити със сребро, а перата — с чисто злато“. Стрелата, летяща денем, е образ от Пс. 90:5.

5. *песен, 1. тропар.* Тук се проектират топосите за изпълнения с препятствия път на праведника и борбата му с дяволските съблазни⁶¹. Те се прилагат често в Библията (особено Мат. 4:6) и агиографията. Народното житие на Иван Рилски говори за духовни „врагове“, а не за разбойници. Те се споменават най-рано в житието от Георги Скилица и следващите жития⁶². Отшелникът се радва на гонението, помнейки обетованието на Спасителя (Мат. 5:12; Лука 6:23). Житието на Скилица бележи, че св. Иван приема гонението като душеполезно в името на Христос⁶³. В канона на Скилица се прокарва интересен паралел между камъка на съблазните по пътя на св. Иван и камъка, обещан от Христос, на който светецът стъпва (2. тропар на 7. песен)⁶⁴.

2. *тропар.* Перифраза на Пс. 10:1: *Како речець дъш мои, прѣвѣтан по горами какъ птица*⁶⁵. Съставителят на Пространното житие на Йоаким

Осоговски (XIII в.) има предвид този тропар, когато пише „Светият преподобен наш отец Иван [Рилски], както рече пророк Давид, прелиташе по планините като птица”⁶⁶. Виждането на Бога от св. Иван в планините се предобразява от пророк Илия, който съзира божията слава също в планина според житието на Скилица⁶⁷. Разкриването на Бога пред достойните е намек, пак според Скилица, за преображението на Христос на планината Тавор пред трима избрани ученици. Прилагателното „достоеен” е характерно най-вече за Новия завет. В канона на Скилица (1. тропар на 4. песен) св. Иван се сравнява с Лот, който избягва от Содом в планината⁶⁸.

3. *тропар*. Тук е отразено наставлението на Христос: „Не се грижете за душата си, какво да ядете и да пиете, ни за тялото си, какво да облечете” (Мат. 6:25). След него той дава за пример небесните птици, които не сеят, не жънат и в житници не събират, но са хранени от небесния Отец. Това сравнение не е заимствано направо от Евангелието, а от житието на Георги Скилица⁶⁹. В него се повествува и за хралупестото дърво, в което се заселва светецът и живее без храна две седмици.

Богородичен. Той представлява съчетание между 2. тропар на 1. песен и 2. тропар на 4. песен от канона на Скилица⁷⁰. Тук се събират два богородични предобраза от Стария завет — ливанският кедър, аналогичен на космическото дърво (Пс. 91:13)⁷¹, и планината, от която се откъсва камък без ничия намеса и разбива идола в съня на Навуходоносор (Дан. 2:34)⁷². Но в богородичния се говори за „идоли”, а не за „идол”. Вероятно се намеква за падането на египетските истукани при бягството на Богородица с Исус и Йосиф в Египет според Евангелието на Псевдо-Матей⁷³, съчинението на Псевдо-Епифаний „За живота на пророците”⁷⁴ и др.

6. *песен*, 1. *тропар*. Планинската земя ражда за отшелника „без рало и без семе” реколта от сланутък (нахут) според житието на Скилица⁷⁵ и канона, също от него (2. тропар на 5. песен)⁷⁶.

2. *тропар*. Трафаретът с изцериението на бесноватия също е заимстван от житието на Скилица⁷⁷. Там е разработен въз основа на евангелския разказ на Лука за излекуването на Христос на гадаринския лунатик (8:27)⁷⁸.

3. *тропар*. По време на тригодишната суша пророк Илия живее при една вдовица в Сарепта Сидонска, чието брашно и масло чудотворно се умножават (3 Цар. 17:9-16)⁷⁹. Химнографът заема това сравнение от Скилица⁸⁰, но твърди, че чудото с храната облагодетелства пастирите, докато в житието от него се ползват всички гости на св. Иван. Канонът на Скилица уподобява ревността на св. Илия и Иван Рилски (1. тропар на 7. песен)⁸¹. Димитър Кантакузин в края на житието си отправя молба към Бога да бъде обгрижван така, както някога Илия в дома на сарептянката⁸².

Богородичен. „Лъстив език” се среща само в кн. Притчи (6:24), където негов носител е чуждата покварена жена — несъмнен противовес в

това песнопение на пречистата жена (Богородица). Определението „благосърдечен“ произхожда от Пс. 85:15. „Радостта на сърцето“ е топос от Еклисиаст (5:19; 9:7; 11:9), но той го прилага в епикурейски контекст.

Кондак. Епископ Партений твърди, че това произведение било съставено по модела на кондака на ап. Ананий (1 октомври)⁸³, но неговото мнение е погрешно. Както подсказва надсловът, имитиран е друг кондак — за Успение Богородично, празнувано три дни преди „успението“ на рилския пустинник. Сраженията на св. Иван с „враговете“ (демоните) са тема на канона на Скилица (1. тропар на 8. песен и славословието след стиховните стихир)⁸⁴.

7. песен, 1. тропар. За извор на сълзи се говори само в Йер. 9:1, за украсени домове — в Агей 1:4, а за Бога като Сърцеведец — в Деян. 1:24 и 15:8. Духовните дарования се изпращат от Бога според 1 Кор. 7:7. В по-общ план плачът, молитвата и постът са засегнати и в първата стиховна стихира от канона на Скилица⁸⁵.

2. тропар. На духовната атлетика без препъване, увенчаването след борба и извора на чудеса са посветени 2. и 3. тропар на 7. песен и 1. тропар на 8. песен от канона на Скилица⁸⁶. Първообразът на идеята за победата над дявола е в 1 Йоан 2:13. Според житието на Скилица св. Иван понася „тъмнини (с хиляди) мъки и трудове“⁸⁷. По-нататък се явява образът на правия път, който е приготвен за Господ (Ис. 40:3; Мат. 3:3; Марк 1:3; Лука 3:4) и по който няма спънки (Пс. 55:14; 114:8; 118:165). „Неувяхващ венец на славата“ се обещава на праведниците в 1 Пет. 5:4.

3. тропар. Интересно е, че благоуханието на мощите в ковчега не е отбелязано в Народното житие, а за първи път в житието на Скилица⁸⁸. Раклата е описана в 3. тропар на 7. песен и 3 стиховна стихира от канона на Скилица⁸⁹.

Богородичен. Бог пожелава красотата на мистичната дева в Пс. 44:12. Споменатите тук „пречисти кърви“ на Богородица противоречат на православния догмат за девствеността ѝ преди, по време и след раждането на Христос. В края на песнопението се долавя ехо от контрапункта между земните и Небесния в Йоан 3:31.

8. песен, 1. тропар. В житието на Скилица ангелите се учудват на нечовешкото въздържание на отшелника⁹⁰, но гъркът не разказва за приготвяне на небесните обители, в които да бъде посрещната душата на светеца. Представата за множество жилища в небесния град се намира в Евангелието от Йоан (14:2-3)⁹¹.

2. тропар. Тук се предава съобщението в житието на Скилица, че духът на преподобния се явил в съновидение на най-стария негов ученик и му наредил да погребее тялото в земята⁹². Съгласно агиографския канон веднага започват чудеса⁹³.

3. тропар. Началните сравнения присъстват в житието на Скилица⁹⁴.

Тяхната лексика напомня за древното божие обещание да се умножи потомството на Аврам „както небесните звезди и както пясъка по морския бряг” (Бит. 22:17). Подобно обетование е приложено към мъчениците в увода на Пространното житие на Йоаким Осоговски⁹⁵. Скилица също подчертава, че всички прибягващи до св. Иван се излекуват, включително слепите и недъгавите⁹⁶.

Богородичен. Опира се на пророчеството на Дева Мария при срещата ѝ с Елисавета: „Отсега ще ме облажават всички родове” (Лука 1:48). „Честнейшую херувим” е началото на известно песнопение в прослава на Богородица, което се изпълнява след освещаването на даровете на Златоустовата литургия⁹⁷.

9. *песен, 1. тропар.* Действието се пренася в софийския храм, където се намират мощите на отшелника. Тази църква се уподобява на описаната в Евангелието (Йоан 5:2) къпалня Витезда при Овчите порти в Йерусалим. Но в Писанието липсва названието „Овча купел”, което вероятно подсказва запознатост със софийската микротопонимия.

2. *тропар.* „Земята на кротките” е алюзия за блаженството на Христос, че кротките ще наследят земята (Мат. 5:5). Всъщност с него се повтаря Пс. 36:11. Светецът вижда това, което виждат ангелите — лицето на небесния Отец (Мат. 18:10). Според житието на Скилица покойникът изглежда заспал, като жив, без да е засегнат от „дълговремието”⁹⁸.

3. *тропар.* Химнографът сам характеризира своята компилация като „търсене на думи”. Той моли за благодатта на св. Иван, за чието получаване Скилица благодари в житието си⁹⁹.

Богородичен. Изнесените тук старозаветни образи и култови предмети от скинията са алегии за Богородица и са почерпани от акатиста в нейна чест¹⁰⁰. Христос заявява, че той е хлябът на живота или хлябът, слязъл от небето, а който яде този хляб, ще живее вовеки (Йоан 6:35, 48, 51). В канона на Скилица се твърди, че светецът сега се храни с ангелски хляб (1. тропар на 5. песен)¹⁰¹, а в богородичния на 8. песен Дева Мария се нарича „златна скиния”¹⁰².

Светилен. Тук е копиран буквално светилният от канона на Скилица, който добавя накрая думите: „точииши на, прѣдокѣ”¹⁰³. Антиномните определения за св. Иван като „земен ангел” и „небесен човек” са налице също в Народното житие на Иван Рилски и Пространното житие на Йоаким Осоговски¹⁰⁴. Те произхождат от службите на Йоан Кръстител. Самият Христос сравнява Йоан с ангел и вижда в него жител на небесното царство (Мат. 11:10-11).

Слава. В Скопския миней това песнопение е четвърта стихира на Господи възвах¹⁰⁵. Текстът е развит въз основа на заключителната молитва в житието на Скилица¹⁰⁶. Регистрирането на поклонници, които идват при св.-Ивановия гроб до старата постница, по всяка вероятност означава, че

авторът живее в Рилския манастир.

Богородичен. Писачът на Скопския миней поставя този химн след славата на стиховните стихире в малката вечерня¹⁰⁷.

III

В редица пунктове текстът на преписа на поп Богдан от 1604 г. е влошен или си позволява неправилни замени в сравнение с по-ранни паметници. Но в други случаи той възпроизвежда буквално двата минея от XIII в., които произхождат от общ център — Зографския манастир на Атон, а не следва рилските преписи от XV в. Тази особеност навежда на мисълта, че някои редакции на служби на български светци проникват и се разпространяват в сръбските земи чрез Света гора, без вторичното посредничество на българските скриптории.

Направеният по-горе анализ недвусмислено доказва, че езикът, художествените средства и палитрата от топоси в житието и канона на Иван Рилски, приписвани на Георги Скилица, до голяма степен са тъждествени. Няма съмнение, че техен автор е едно и също лице. Боню Ангелов препоръча да се потърси връзка между житието от Скилица и съчиненията преди и след този автор¹⁰⁸. От множеството паралели, които направихме, е очевидно, че средецката служба (подобно на всеки средновековен литературен труд) не е и не може да бъде автономно съчинение. Тя е разработена върху принципа на непосредствено и постепенно следване на текста на житието на Скилица, но авторът също познава неговия канон и Народното житие от XII в. Дори светилният е преписан дословно от канона на Скилица.

Щом житието на Скилица се е появило между 1166 и 1183 г., следователно средецката служба е създадена след неговото превеждане на български и преди вземането на мощите в Търновград около 1195 г. Във всеки случай тя предшества проложните жития от началото на XIII в. Според нас усилията да се търси влияние на хипотетичната първична (рилска) служба върху софийската са обречени на неуспех. Съставителят на нашата служба не е елементарен компилатор, а опитен творец, витаещ в света на Псалтира, Евангелията и богослужебната традиция. Той познава лично околностите на София — градът, в който тогава се покаят мощите на Иван Рилски, и на Рилския манастир, където според него на поклонение при празния гроб на светеца идват посетители. Този автор сигурно е монах от същата обител. Името му завинаги ще остане в мрака на времето. Той работи по време, когато България се освобождава от византийското господство. Въпреки че е патриот със силно изявено народностно съзнание, литургистът не се колебае да използва канавата на житие от един грък — представител на омразната доскоро чужда власт. Със своята интелигентност и толерантност той се издига над политическите сметки

и конюнктурните интереси.

Някои български филолози смятаха и продължават да смятат, че средецката служба на Иван Рилски отразява повече или по-малко предполагаемата първоначална рилска служба, създадена според тях още през X в. В полза на тази хипотеза се издигат само два аргумента. Йордан Иванов откри единия в славата на хвалитните, гл. 8, поместена в Скопския миней (тя липсва в другите преписи на средецката служба, вкл. и в нашия). Тук се говори за „новосвященних людий“, за други хора, „не верующих въскресению“ и за „благоверния царя нашя“. Тази слава не може да се отнесе към X в., защото тогава българите не са били „новопокръстени“ и не са царували едновременно двама владетели у нас. Това клише с двамата царе се появява в нашите литургически книги под влияние на Византия едва през XIV в. Не може да се приеме, че службата е писана и през IX в., защото при всенародното покръстване св. Иван още не е бил роден. Васил Златарски предполагаше, че „новосвященних“ трябва да се преведе с „новопосветени“ и се отнася не към духовно, а към политическо събитие — възобновяването на Българската държава през 1186—1187 г. Неточността на това отъждествяване също е очевидна. Според нас може да се предложи друга хипотеза, която изглежда най-вероятна. Както е известно от историческите извори и топонимията, районът около Рилския манастир и особено Кюстендилско през средновековието е център на богомилството, чиито представители „не вярват във възкресението“. Възможно е химнът под термина „новосвященних“ да визира духовното състояние на част от местното население след кампании на Църквата и държавата за връщането му към православията. Вторият довод в полза на X в. като датировка на средецката служба се опира на израза в една стихира: „В наши дни яви се“. Но „в наши дни“ е един чест траферет общо за християнската епоха, който се среща постоянно в агиографската и литургическата литература и трудно може да се прилага за хронологическо конкретизиране.

В такъв случай каква служба е задоволявала култа към Иван Рилски през X—XIII в.? Ние смятаме, че поради локалния характер на този култ е прилагана службата за преподобен в Минея.

Б Е Л Е Ж К И

¹ M. Filipović. A contribution to the problem of islamization in the Balkans under Ottoman rule. — In: Ottoman rule in Middle Europe and the Balkans in the 16th and 17th c. Prague, 1978, 305—357; M. Sokolovski. The islamization of the Yugoslav peoples in the 15th and 16th c. — Macedonian review. 1981, No 3, 248—258.

² Љ. Стојановић. Стари српски записи и натписи. Т. 1. Београд, 1982, с. 265, № 930.

³ Пак там, с. 464, № 1991.

⁴ За Грабовач вж. О. З и р о ј с в и њ. Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683 године. Београд, 1984, с. 86.

⁵ Д. Б о г д а н о в и њ. Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI—XVII века). Београд, 1982, с. 58, № 703.

⁶ За Григ. и Рил. вж. С т. К о ж у х а р о в. Служба за успешето на Иван Рилски (новооткрита нај-ранна редакција от XIII в.). — В: Иследования върху историята и диалектите на българския език (Сборник в памет на К. Мирчев). С., 1979, с. 217—234.

⁷ Ы. И в а н о в. Български старини из Македония. С., 1970, с. 359—367.

⁸ Пак там, с. 368.

⁹ Пак там, с. 345—358.

¹⁰ С т а р а българска литература. В 7 т. Т. 1. Апокрифи, С., 1982, с. 132.

¹¹ Ы. И в а н о в. Жития на св. Ивана Рилски. — Годишник на Соф. унив., Истор.-филолог. факултет. Т. 32, 1936, с. 41.

¹² В. S t. A n g e l o v. Un canon de St. Jean de Rila de Georges Skylitzes. — Byzantinobulgarica. Т. 3, 1969, p. 181.

¹³ E. D a s s m a n. Sündenvergebung durch Taufe, Busse und Martyrerfürbitte in den Zeugnissen frühchristlicher Frömmigkeit und Kunst. Münster Westf., 1973, 322—340.

¹⁴ Ы. И в а н о в. Цит. съч., с. 41.

¹⁵ В. S t. A n g e l o v. Op. cit., p. 182.

¹⁶ Ibid., p. 184.

¹⁷ Ы. И в а н о в. Св. Иван Рилски и неговият манастир. С., 1917, с. 13.

¹⁸ Cf. L. M a r s h. Emblematic representations of heat and cold in La Ceppède's Theoremes. — 16th century journal, 1987, No 1, 53—62.

¹⁹ Ы. И в а н о в. Жития..., с. 39.

²⁰ Стара българска литература. В 7 т. Т. 4. Житисписни творби. С., 1986, с. 167.

²¹ Ы. И в а н о в. Български..., 349, 359—360.

²² В. S t. A n g e l o v. Op. cit., p. 181.

²³ Ibid., 178—179.

²⁴ А. И. Г е о р г и е в с к и њ. Церковная свеча и ее символика. — Журнал Московской патриархии, 1977, № 9, 78—80; G. G a l a v a r i s. Some aspects of the symbolic use of lights in the Eastern church: Candles, lamps and ostrich eggs. — Byzantine and modern Greek studies Т. 4. 1978. (Essays presented to Steven Runciman), 69—78; A. C o m i n i. Il tema della luce nell'antica innografia Latino-cristiana. — Notitiae, 1980, № 166, 232—239.

²⁵ Ы. И в а н о в. Жития..., с. 43.

²⁶ В. S t. A n g e l o v. Op. cit., p. 185.

²⁷ За славата като морално понятие вж. L. B r a n d y. The frenzy of renown. Fame and its history. New York, 1986.

²⁸ Ы. И в а н о в. Български..., с. 352.

²⁹ J. H. C h a r l e s w o r t h. The portrayal of the righteous as an angel. — In: Ideal figures in ancient Judaism. Profiles and paradigms. Chico, 1980, 135—151.

³⁰ В. S t. A n g e l o v. Op. cit., p. 179, 181.

³¹ Ibid., p. 182.

³² G. P a r r i n d e r. Sex in the world's religions. London, 1980; L. F o s t e r. Religion and sexuality. New York, 1981; G. L a r u e. Sex and the Bible. Buffalo, 1983; J. E v o l a. Metaphysik der Sexus. Frankfurt/M., 1983; A. R o u s s e l l e. On desire and the body in Antiquity, Oxford,

1988.

- ³³ Й. Иванов. Жития..., с. 41.
- ³⁴ B. St. Angelov. Op. cit., p. 183.
- ³⁵ Й. Иванов. Жития..., с. 41.
- ³⁶ B. St. Angelov. Op. cit., p. 179.
- ³⁷ Ibid., p. 183. Най-доброто изследване за монофизитството остава книгата на W. H. C. Friend. The rise of the monophysite movement. London, 1972.
- ³⁸ B. St. Angelov. Op. cit., p. 182.
- ³⁹ Й. Иванов. Жития..., с. 41.
- ⁴⁰ W. Stegeman n. Das Evangelium der Armen. München, 1981; J. Nissen. Poverty and mission. Utrecht, 1984; Th. Matura. Paradoxes bibliques. Les pauvres et la pauvreté dans la Bible. — Christus, 1987, No 137, 23—38.
- ⁴¹ Й. Иванов. Жития..., с. 41.
- ⁴² Пак там, 40—41.
- ⁴³ Стара..., Т. 4, с. 139.
- ⁴⁴ Ив. Фекеджиев. Народни легенди за Иван Рилски. С., 1979, 85—115.
- ⁴⁵ B. St. Angelov. Op. cit., p. 179.
- ⁴⁶ Стара... Т. 4, с. 164.
- ⁴⁷ B. St. Angelov. Op. cit., p. 184.
- ⁴⁸ Denys de Fournia. Manuel d'iconographie chrétienne. SPb., 1909, p. 82, 218; A. Василев. Ермини. Технология и иконография. С., 1976, с. 88 м. Иконографски наръчник, преведен от славянски на говорим български език от Върбан Гърдев Коларов през 1863 г. Ред. А. Василев. С., 1977, с. 36.
- ⁴⁹ B. St. Angelov. Op. cit., p. 179, 184.
- ⁵⁰ Abraham dans la Bible et la tradition juive. Bruxelles, 1977.
- ⁵¹ B. St. Angelov. Op. cit., p. 179.
- ⁵² Й. Иванов. Цит. съч., с. 179.
- ⁵³ Стара..., Т. 4, с. 86, 137.
- ⁵⁴ Пак там, с. 152.
- ⁵⁵ C. f. W. T. Miller. Mysterious encounters at Mamre and Jabbok. London, 1985; срв. Стара... Т. 4, с. 123.
- ⁵⁶ За този псалом вж. La chaine palestinienne sur la Psaume 118 (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanase, Théodoret) Т. 1—2. Paris, 1972.
- ⁵⁷ Й. Иванов. Цит. съч., с. 41.
- ⁵⁸ B. St. Angelov. Op. cit., p. 182.
- ⁵⁹ Стара..., Т. 4, с. 129.
- ⁶⁰ Д. Буланин. К интерпретации „Народного“ жития Иоанна Рильского. — Старобългаристика, 1987, № 3, 62—63.
- ⁶¹ N. Forsyth. The old enemy. Satan and the combat myth. Princeton, 1987.
- ⁶² Стара... Т. 4, с. 132, 140, 153.
- ⁶³ Й. Иванов. Цит. съч., с. 42.
- ⁶⁴ B. St. Angelov. Op. cit., p. 183.
- ⁶⁵ Норовская псалтырь. Среднеболгарская рукопись XIV века. Т. 2, С., 1989, с. 258.
- ⁶⁶ Стара..., Т. 4, с. 177.
- ⁶⁷ Й. Иванов. Цит. съч., с. 42.

- ⁶⁸ B. St. Angelov. Op. cit., p. 181. Срв. П. Стефанов. Пустинята и планината като библейски символи. — Духовна култура, 1990, № 8, 9—15.
- ⁶⁹ Й. Иванов. Цит. съч., с. 42.
- ⁷⁰ B. St. Angelov. Op. cit., p. 179, 191.
- ⁷¹ J. Szabo. „Cedrus aeternitatis hieroglyphicum”. — Acta historiae artium. 1981, No 1—2, 3—127.
- ⁷² Cf. J. J. Collins. Daniel. Grand Rapids, 1984; R. Bodemann. Naissance d'une exégèse. Daniel dans l'église ancienne des trois premiers siècles. Paris, 1986.
- ⁷³ E. Jastrzębowska. Archetyp ewangelii Pseudo-Mateusza. — Studia źródłoznawcze. Commentationes. T. 30, 1987, 151—157.
- ⁷⁴ Migne. Patrologia graeca. T. 43, col. 421—422.
- ⁷⁵ Й. Иванов. Цит. съч., с. 43.
- ⁷⁶ B. St. Angelov. Op. cit., p. 181.
- ⁷⁷ Й. Иванов. Цит. съч., 44—45.
- ⁷⁸ Cf. Der Wunderbegriff im Neuen Testament. Stuttgart, 1980; G. Theissen. Miracle stories of the early Christian tradition. London, 1983; H. C. Kee. Miracle in the early Christian world. London, 1983; S. M. Pader. Miracle stories in Christian antiquity. London, 1987.
- ⁷⁹ Cf. Wiener. The prophet Elijah in the development of Judaism. Boston, 1978.
- ⁸⁰ Й. Иванов. Цит. съч., с. 46.
- ⁸¹ B. St. Angelov. Op. cit., p. 183.
- ⁸² Стара... Т. 4, с. 165.
- ⁸³ Партений, еп. Доколко са оригинални богослужебните текстове в чест на нашия Рилски пустинник? — Духовна култура, 1979, № 10, с. 32.
- ⁸⁴ B. St. Angelov. Op. cit., p. 183, 185.
- ⁸⁵ Ibid., p. 185.
- ⁸⁶ Ibid., p. 183.
- ⁸⁷ Й. Иванов. Цит. съч., с. 51.
- ⁸⁸ Пак там, 47—48.
- ⁸⁹ B. St. Angelov. Op. cit., p. 183, 185.
- ⁹⁰ Й. Иванов. Цит. съч., с. 51.
- ⁹¹ Cf. J. McCaffrey. The house with many rooms. The temple theme of Jn. 14, 2—3. Rome, 1988.
- ⁹² Й. Иванов. Цит. съч., с. 48. За съновидението като литературен жанр вж. K. Lynch. The high medieval dream vision. Poetry, philosophy and literary form. Stanford, 1988.
- ⁹³ Й. Иванов. Пак там.
- ⁹⁴ Пак там, с. 49.
- ⁹⁵ Стара... Т. 4, с. 177.
- ⁹⁶ Й. Иванов. Цит. съч., с. 47.
- ⁹⁷ J. Ledit. Marie dans la liturgie de Byzance. Paris, 1976.
- ⁹⁸ Й. Иванов. Цит. съч., 47—48.
- ⁹⁹ Пак там, 49—50.
- ¹⁰⁰ I. Ortiz de Urbina. La devoción mariana reflejada en el himno Akathistos. — Marianum. T. 32. 1970, 299—302.
- ¹⁰¹ B. St. Angelov. Op. cit., p. 181.
- ¹⁰² Ibid., p. 184.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Стара... Т. 4, с. 127, 182.

¹⁰⁵ Й. И в а н о в. Български..., с. 349.

¹⁰⁶ Й. И в а н о в. Жития..., 50—51.

¹⁰⁷ Й. И в а н о в. Български..., с. 348.

Средецка служба на Иван Рилски в пренис от 1604 г.

По-долу публикуваме текста на св.-Ивановата служба, като спазваме установения в славянската археография принцип да се изпуска службата на общохристиянския светец (или светци), преплетена със службата на въпросния славянски (респ. български) светец. Същият принцип налага да се съхранят и богородичните тропари на средецката служба, въпреки че те не се отнасят пряко към нашия светец.

Текстът се предава с максимална близост до оригинала, като се прилагат следните едичионни правила:

1. Разграничават се графемите о и ѡ, оу и ѡу, и и ѣ; широкото о се приравнява към обикновеното о;
2. Запазват се всички надредни букви с титлите им;
3. Изоставят се надредните знаци — ударения и придихания;
4. Запазва се паерчикът (прѣвѣжен' не и т.н.);
5. Запазва се пунктуацията на ръкописа — точка, запетая, триточие;
6. Въвеждат се главни букви само за началните думи на всяко отделно песнопение.
7. Новата страница се отбелязва с две черти (//) и цифри в текста.

л. 88а Мѣца тѣ, мѣ [август] оуспеніе прѣпѣкнаго бѣца нашего кѡн'на рил'скаго. и стѣп'и мѣникъ флора и лавра. Кѣрѣ на гѣ вѣзвѣ. пѣ, с. з. и поемъ стѣры. гѣ. б. пѣ. дом'к ефраѡѡ.

Прозѣкленіе сѣчское. и вѣспитав'се кѣ пѣстыны. прѣвѣжен'не Іѡане. кид'кнѣ кѣ при вода. на пажити жикѣи едем'сѣкѣи.

Наготѣ развлекъ чѣка прѣваго. ризою кож'ною прихд'кѣсе. и въ чрѣтожнѣю свѣктаю одежѡу овл'кѣ.

Оче скроз'кѣ огнь и вода прошѣ еси. зѣми во и варѣ и шзавленіа

л. 88б прѣтрѣкѣ. и нѣа оутѣшеніе шкогати се.//

Слѣ. гѣ. д. пропѣкномѣ.

Кѣ посницѣ кѣсѣкнѣихъ рек'нителъ². поустынное вѣспитаніе. сѣчнаго³ свѣктианка. словеси пѣкнѣи еси вѣр'ны похвалѣ зовѣи. рѣви се великаа славо. иже вѣ наше дѣны іави се прѣпѣкнѣ.

И нѣа. празникѣ. гѣ. д.

Дѣдѣскою пѣ дѣнъ мѣе вѣспой⁴ хѣ нѣ. прихдѣт се рѣ⁵ цѣрѣ дѣви вѣ слѣдѣ ес.⁶ прихдѣт се кѣ вѣлѣе и вѣ⁷ радѣ. ико ѡ сѣменѣ дѣва еуже мѣи ѡбѣжихом' се. вѣ рѣцѣ ко⁸ своего сѣна и вѣкѣ. славно и паче⁹. слова прѣлагаѣт се¹⁰. еже іако мѣтрѣ вѣжѣю. вѣспѣваѡиѣ вѣпѣе и гѣемѣ. сѣи нѣа

л. 89а испокѣдаѡиѣхъ те вѣцѣ. ѡ вѣсакого шкѣстоаніа. и изми¹¹ ѡ вѣдѣ дѣше наше.//

своего⁵¹ пожел'кѣ. ⁵² ты же посл'дковаа еси того⁵³ гл'ѣ. ѿче Іѡанне съ оусрьдїѣ.

Св'ѣтилиникъ ногамъ твоимъ. закона вл'тнаго⁵⁴ повел'кнїа положиа еси. т'км же⁵⁵ и къ св'ѣтъ изиде правда твоя. и яко же и полуднѣ⁵⁶ ѿче късїа.⁵⁷

Одежа пяти твоею ѿче⁵⁸ риза кожнаа въ нюже обл'чѣ⁵⁹ и оумьртвилъ еси пр'кп'бникъ,⁶⁰ ст'ртна възыранїа.⁶¹ д'квел'ство же кожное. адамскыя ризы ѿврьгъ⁶² еси.

Оуп'бкынкъ⁶³ дѣда поср'кверне крил'к. златѣ мѣжъ рамы голыци, теб'ѣ пр'кп'кстаа. т'км же вес'кни⁶⁴ ѿ ст'р'клъ лет'кнїѣ въ днѣ изаки мѣ.

П'ѣ, ѣ. Ірм'ѡ. просв'кциенїе.

Съблазны⁶⁵ готоваетъ, при ст'зи твоеи. пр'кп'ети д'ше твоею теченїе. дїаволь тыцаше. и развонники посла ѿ малїе теквице⁶⁶ изгнати.⁶⁷ ты же пр'квл'жене.⁶⁸ яко за х'а гонимъ радоваше се.//

л. 91б

Зав'ѣцїалъ еси д'ши своен. по гор'а китати⁶⁹ якоже пт'кнѣ грьлице Іѡанне. на гор'а поустинкї. и абїе ѿ тоу пр'кселн се.⁷⁰ въ гор'а во оув'ѣл еси б'а д'виннымъ⁷¹ вид'кти.

Законъ х'кв наоучив' се. и не поп'ккал' се еси ѿ пиїи. ни ѿ одежи. нѣныя же пиїе⁷² д'кл'ксы⁷³ очы исп'лнїл' се⁷⁴ еси. въ двпално др'кво въсел'се.⁷⁵ вес покрова и без пиїе. многїи д'ны пр'ккыа еси пр'ккогате.⁷⁶

Пр'квъзыш'ши⁷⁷ кедры лїкан'скїе. тоучна горо вес'кнїаюїи кон'це. множество дозрод'телиси кж'твннїи. оус'кшаго се⁷⁸ камен'к не рвкали. съкрывши⁷⁹ идолы ст'ртен мой⁸⁰. д'шъ мою оутвр'жаюїи.

П'ѣ, ѣ. Ірм'. въ кез'.⁸¹

Съновїен'но рад'ѡ п'днич'ства⁸³ б'че с'рце твоею въспрїемъ б'ы. въ поустини нешрано.⁸³ проз'кбаеа теб'к сланїтоку.⁸⁴

л. 92а

Ѿ мног'їи л'ѣ б'че. дїаволь късх'їцаше чл'ка и мвчаше // нь того исц'лїалъ еси въскор'к принѣна вывша к теб'к пр'ккогат'к.

Ико же илїа гркстїю мзкы питаше въ двкнїцъ и чела юю чїѡ творе. тако⁸⁵ и ты малою ал'кою⁸⁶ пр'кпнїт' еси пасвїїи.

Ѿ языка льстїкаго⁸⁷ изаки недѣга и⁸⁸ исквшенїи в'ѣдъ и скрвїи. м'ти в'жїа вл'госерда. и рад'ѡ дарзи с'рцъ моимъ.

К'ѡ, гл'ѣ, к'. по. въ м'тв'а.

Къ м'л'к'а неоусыпан пр'кп'бкне. къспрїемъ во силъ на протїк'ныя врагы. и трык'нїе свой пр'квъзыш'. яко жизнь тл'кн'ною вставивъ. на нетл'кн'ною пр'кстаки се. т'км же те хвалами прославлїа.

П'ѣ, ѣ. Ірм'ѡ о т'кле злате.

Поїенїе многымъ. и въдрьною м'л'твоею. и нестежаниѣ им'кнїа.⁸⁹ и сл'зными ист'вннннн оукрашенъ д'шъ твою б'че. срьдок'кцъ⁹⁰ б'ы. шкрьб'тъ въсели се. и исп'лнъ якы⁹¹ црк'ѡ даваннн⁹² ѣ.

Пов'ѣдыа вражїа тїочїсл'ннаа Іѡанне⁹³ л'квал'ствїа.⁹⁴ въстїи⁹⁵ текыи без

потъченіа.⁹⁶ // стрѣположники бѣ⁹⁷ своимъ оугодилъ еси. ѿ него вѣнцѣ
оувѣзе се неоувѣдающій и чюсъ истѣнникъ имаша свѣтлоу възаніе.

Бжтвнаа рака моцѣи твоѣ. іако другы раи блговухаѣ притекающій к тебѣ.
паче въсѣхъ ннѣхъ ароматъ, ноуѣ въквнѣ и срца наслаждающи прѣпѣвне.
павленіе имаша немало. паче оумныхъ даровъ.

Не вѣрѣте ѿ вѣка стѣкишъ. паче тебѣ бѣ. съ мысломъ же и телѣ
дѣвствующе. тѣмъ же въжеле доворотѣ твоѣи и въ те въсели се дѣво.⁹⁸ ѿ
прѣчѣтѣи твоѣи краишъ ѿдѣшавленною плѣ пріемъ. и съ земьными пожилъ
ю.

Прѣ, ѿ Ірмѣ въ пири ѿ.

Твоѣмъ въ тѣлеси мрътвѣнѣ. трыпѣннѣ⁹⁹ пае іустѣа Іѡне. аггльсци
чиновѣ дивѣсе се селеніа¹⁰⁰ стѣхъ¹⁰¹ прѣоуготоваше. въ нѣже пріеши те ѿ
землю прѣставъльша те.

Покрѣвно землю твою¹⁰² твоѣ тѣло дѣвственное Іѡне. вжтѣнаа¹⁰³
видѣнѣа ѿкрываши вѣрнѣ. истѣнникъ¹⁰⁴ чюсъ проливаеш. ¹⁰⁵ въсѣмъ
вѣроу просѣи твоѣ блѣти.

Паче звѣзнаго множѣства. паче ігѣска // мѣрскаго чюсъ твоѣи множѣство
ѿче. нѣо слѣпымъ зракъ даеш. и недѣжнѣи исцѣленіа. и въсѣмъ прошеніа
испѣнѣаши къ пользѣномъ.

Се іако же рекоше злѣ и прѣчѣтаа твоѣа оуста вѣце. блжѣтѣ те вси роды
вѣрно. понѣже бѣ тебѣ¹⁰⁶ къзвеличи. и іаки те херувѣмъ чѣтѣкишъ.

Прѣ, ѿ. Ірмѣ.

Бжтвною твою црковъ. истѣнникъ чюсемъ бѣ¹⁰⁷ показалъ¹⁰⁸ ю. не іако же
ко¹⁰⁹ іслѣтѣнѣ ѿвчюу коупель. не іединъ ко. нѣ вѣсчислѣное множѣство.
прирѣщѣе пріемлю исцѣленіа прѣно блженіе.

Жизнѣи негѣтѣнѣною.¹¹⁰ на земли кроткѣи спѣки се¹¹¹ вѣиши¹¹² іаже видѣтъ
аггль. сномъ же на дѣльѣ вѣрѣмени оуспѣвъ. и въ грѣвъ // лѣже павлаеш
се іако живъ, и неразрѣшимъ Іѡанѣ прѣвлжене.

Самъ¹¹³ по силѣ словеса искавшій. ѿ желаніа срѣчнаго прѣно поюцимъ те.
блѣтъ твою съвѣше дарѣи. и въ блгѣхъ хотѣніе испѣнѣа¹¹⁴ прѣхвалѣне,
чюсъ нескѣднѣи истѣнникѣ.

Ты лѣствица, ты вѣсзлати¹¹⁵ свѣкѣици. ты рѣчка и трапѣза. ѿ землю на
нѣнѣю мѣ ширѣтъ възвѣси. и просѣкѣти¹¹⁶ сѣаніе сѣна твоего. и дѣше моеѣ
оуслѣди горѣсѣ. и хлѣбомъ бжтвнѣи оуслѣды¹¹⁷ срѣце мое прѣкѣтѣа.¹¹⁸

Свѣ. нѣо звѣзнаа.¹¹⁹

Поустыннаго вѣси Іѡана. вѣроу велѣгѣно похвалимъ. аггльа земьнаго въ
тѣлеси. и чѣка же нѣнаго. чюсъ множѣство и ракъ дарованій.¹²⁰

// Слѣ, глѣ, д. прѣпѣ.

Съ нѣнѣи воинствѣи нѣна въдѣварѣ се. и съ прѣрѣчѣскими ликѣи. и съ
аггльскими¹²¹ множѣствѣи. и въсѣдѣвши¹²² прѣжѣ въ понѣцѣ. мѣиши се

за приходѣиен вѣрою къ твоему проку. и ѿ вѣсѣхъ напастей избавити се
намъ вѣжене.

И нѣна, праз, глѣ, ѣ.

л. 946 Кѣспонте лѣе мѣрки на нашего вѣспонте. дѣнь ко вѣсепѣтвѣю дѣш свою
къ прѣкѣтѣки дѣанки иже из нѣе вѣплѣрѣшаго се кесѣмене¹²³ // прѣдѣетъ.
его же и мѣлѣть неѣрѣстанѣно. даровати вѣселѣнѣнки мирѣ и велѣю мѣтѣ.

¹Зогр. сквозѣк. ²Драг. провѣрзаваніе. ³Драг. срѣдечьскаго, Зогр. срѣдечкаго, Скоп. рѣскаго. ⁴Скоп. изпуска дѣнь и поставя вѣспоникъ предъ людѣе. ⁵Рѣ липсва в Скоп. ⁶Тук Скоп. добавя: и искрѣна еѣ. ⁷И въ липсва в Скоп. ⁸Скоп. въ рѣкѣ. ⁹Скоп. кѣше. ¹⁰Скоп. прѣставѣетъ сѣ. ¹¹Скоп. изваки. ¹²Драг. и Скоп. трѣ глѣ дѣ, Зогр. трѣпаръ прѣ истомѣу глѣ дѣ. ¹³Драг. кѣйкѣное разоумѣніе. ¹⁴Драг. помѣслѣное оутѣшеніе, Скоп. изпуска. ¹⁵Зогр. свѣрѣшитѣк. ¹⁶Драг. и Скоп. равно. ¹⁷Драг. и Скоп. го изпускат. ¹⁸Драг. вѣжне ѿче ѿвѣне. ¹⁹Драг. въ постѣ и въ мѣтѣ не вѣспѣж. Скоп. добавя ко следъ мѣтѣ, а накрая — прѣкѣиваѣ. ²⁰Следъ ѿче ѿвѣне Скоп. поставя заключителната част отъ трѣпара на Йоаким Осоговски (28 август). ²¹Рил. изпуска лѣчѣми. ²²Рил. прѣстоиши. ²³Рил. свѣтѣло. ²⁴Рил. сѣ. ²⁵Рил. твои. ²⁶Рил. неизчѣтѣнѣиѣ хѣи красоти. ²⁷Следъ еси Рил. добавя вѣжене. ²⁸Рил. бѣжѣ. ²⁹Изпуснато в Рил. ³⁰Изпуснато в Рил. ³¹Рил. добавя: и того сѣнѣиѣ. ³²Рил. тѣмѣже. ³³Рил. изпуска: и странѣномѣ. ³⁴Рил. и къ. ³⁵Рил. прибавя: въ сѣ. ³⁶⁻³⁷Рил. поставя скрѣпѣе следъ сѣиѣ. ³⁸Рил. сѣжѣлѣ еси. ³⁹Рил. прѣкѣивѣ. ⁴⁰Рил. въ вѣсѣмѣ. ⁴¹Рил. кѣз чѣсти. ⁴²Рил. твоѣ. ⁴³Рил. ѿ истинѣиѣ. ⁴⁴Рил. изпуска: и. ⁴⁵Рил. вѣзнѣ. ⁴⁶Рил. твоѣ. ⁴⁷Изпуснато в Рил. ⁴⁸Рил. глѣ нѣхъ. ⁴⁹Рил. прѣнѣстѣковѣкѣ. ⁵⁰Рил. пакѣже. ⁵¹Рил. ти. ⁵²Рил. повѣлѣкѣ. ⁵³Рил. тоговѣ. ⁵⁴Рил. вѣлѣопѣнаго. ⁵⁵Рил. тѣмѣ. ⁵⁶Рил. изпуска и предъ полѣдѣне. ⁵⁷Рил. вѣсѣдѣ еси. ⁵⁸В Рил. отсѣства ѿче. ⁵⁹Рил. овѣлѣиѣ. ⁶⁰Рил. ѿче. ⁶¹Рил. игранѣиѣ. ⁶²Рил. изѣтѣнѣиѣ, сѣкоето сѣ спѣзва антѣтезѣта „дебѣл-тѣнѣкѣ”. ⁶³Рил. оупѣки. ⁶⁴Рил. добавя мѣ. ⁶⁵Рил. сѣкѣлазѣнѣ. ⁶⁶Рил. тѣ кѣжѣж (!). ⁶⁷Рил. ѿгнѣти. ⁶⁸Рил. добавя ѿче. ⁶⁹Зогр. по горѣнѣ прѣкѣитѣовѣти, Рил. прѣкѣитѣовѣти по горѣ. ⁷⁰Рил. прѣсѣлѣиѣ сѣ еси. ⁷¹Така е в Зогр., а в Рил. сѣиѣ дѣстоѣно. ⁷²Рил. пѣтиѣѣ. ⁷³Рил. дѣла. ⁷⁴Рил. го изпуска. ⁷⁵Рил. вѣселѣиѣ сѣ. ⁷⁶Рил. сѣлага прѣкѣогѣте следъ дѣнѣ. ⁷⁷Рил. добавя пакѣ. ⁷⁸Рил. добавя ѿ тѣкѣ. ⁷⁹Рил. и сѣкрѣвиѣ. ⁸⁰Рил. добавя дѣиѣ. ⁸¹Рил. вѣзнѣ послѣкѣнѣка грѣхѣовѣ овѣдѣкѣ мѣ. ⁸²Така е в Зогр., но в Рил.: пѣстѣнѣчѣстѣкѣѣ. ⁸³Рил. и неѣрѣано. ⁸⁴Рил. слѣнѣотѣкѣкѣ. ⁸⁵Рил. такоѣдѣ. ⁸⁶Рил. пѣиѣжѣ. За гл. алѣкѣти 'гѣладуѣмъ, постѣя' вж. Д. Д у н к о в, О выявлѣнии неологизмов в лексикѣ древнеболѣгарскихъ рукописей. — Старѣобѣлѣгаристѣка, 1989, № 1, 24—27. ⁸⁷Рил. добавя мѣ. ⁸⁸Рил. изпуска и. ⁸⁹Така е в Зогр., а в

Рил.: нестѣжанаа имениѣ. ⁹⁰Рил. срѣцѣѣдець. ⁹¹Изпуснато в Рил. ⁹²Рил. дарѣванѣи. ⁹³Рил. ѿче. ⁹⁴Рил. коварствѣи. ⁹⁵Рил. стѣзѣж. ⁹⁶Рил. потѣкнѣиѣ. ⁹⁷Рил. г҃҃ (печатна грешка?). ⁹⁸Рил. дѣѣе. ⁹⁹Рил. погрешно тѣмѣкнѣиѣ. ¹⁰⁰Рил. селѣиѣ. ¹⁰¹Рил. добавя: свѣтло. ¹⁰²Тѣмѣе е дублет, който липсва в Рил. ¹⁰³Рил. ѿ вѣтѣнаго. ¹⁰⁴Рил. источниѣи. ¹⁰⁵Така е в Зо҃гр., а в Рил. стои ѿкрѣвани вѣрѣиѣи. Следващият трети тропар не е включен в рилските преписи от XV в., цитирани от Ст. Кожухаров, понеже е заменен с троичен химн. ¹⁰⁶Рил. тѣ. ¹⁰⁷Рил. изпуска бѣ. ¹⁰⁸Рил. ѿвѣиѣ е. ¹⁰⁹Рил. заменя ко с дѣвѣи. ¹¹⁰Рил. не използва творителен, а родителен падеж. ¹¹¹Рил. спѣдокии сѣ еси. ¹¹²Рил. и видиши. ¹¹³Рил. наѣи. ¹¹⁴В Зо҃гр. стои: испѣиѣѣж, но Рил. го изпуска. ¹¹⁵Рил. вѣсѣвѣѣѣиѣи. ¹¹⁶Рил. вѣсѣ еѣѣи. ¹¹⁷Рил. оутѣрѣди, защото оутѣдѣ е тавтологично. ¹¹⁸Рил. изоставя обрѣщението. ¹¹⁹Определението за подобно песнопение отсъства в Дра҃г. и Скоп. ¹²⁰Нашият текст следва буквално Дра҃г., а в Скоп. е отразен вариантът на светилния от канона на Скилица с крайната добавка: тѣчиши наѣи прѣѣиѣиѣи. ¹²¹Скоп. аѣѣѣиѣи. ¹²²Скоп. вѣѣѣѣѣѣѣиѣи. ¹²³В Скоп. липсва: вѣѣѣѣиѣи.

